

DOI: 10.31319/2709-2879.2025iss2(11).347713pp40-48

УДК 338

Караван Н.А., к.е.н., доцент, декан факультету економіки та соціальних комунікацій
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

e-mail: karavan_eco@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-6845-7862

Мейлуте Б.О., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

Karavan Nataliya, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of
Economics and Social Communications

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

Meilute Bazhena, Bachelor's degree student

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

РОЛЬ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

THE ROLE OF PRODUCTION FUNDS IN ENSURING THE COMPETITIVENESS OF AN ENTERPRISE

Стаття присвячена дослідженню економічної ролі виробничих фондів у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства, що набуває особливої актуальності в умовах високого зносу основних засобів в Україні та викликів воєнного й післявоєнного періодів. У процесі дослідження обґрунтовано, що саме основні фонди формують довгострокові конкурентні переваги. Запропоновано мультиплікативну модель для інтегральної оцінки конкурентоспроможності підприємства, яка базується на нормалізованих показниках стану та ефективності використання основних фондів. Виділено ключові проблеми розвитку виробничих фондів в Україні: критичний рівень зносу, дефіцит інвестицій та недостатнє впровадження сучасних систем управління активами. Запропоновано практичні заходи, реалізація яких дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: виробничі фонди, структура, стан, ефективність використання, конкурентоспроможність підприємства.

The article is devoted to the study of the economic role of production assets in ensuring the competitiveness of an enterprise, which is becoming particularly relevant in the conditions of high depreciation of fixed assets in Ukraine and the challenges of the war and post-war periods. The purpose of the work is to analyze the strategic importance of production assets in the formation of sustainable competitive advantages and to identify ways to increase the efficiency of their use. To achieve this goal, the theoretical aspects of the classification of assets, their dual nature as capital and a factor of production were studied, and the relationship between the state of fixed assets and the market positions of the enterprise was analyzed. In the process of the study, it was substantiated that it is fixed assets that form long-term competitive advantages, since they are a key factor affecting production capacity, labor productivity, cost and innovative flexibility. It was determined that the unsatisfactory condition of fixed assets (average depreciation in Ukraine is 57.6 %) increases costs, reduces quality and limits the ability of the enterprise to rapid technological adaptation. A multiplicative model for an integrated assessment of the competitiveness of an enterprise (CS) is proposed, which is based on normalized indicators of the state and efficiency of use of fixed assets (asset return, asset intensity, return on assets, depreciation coefficients, renewal, level of use and share of reserve funds). This model allows for a comprehensive consideration of the interdependence of all factors that affect the stability of market positions. The key problems of the development of production assets in Ukraine are highlighted: critical level of depreciation, investment deficit and

insufficient implementation of modern asset management systems. The strategic prospects associated with the modernization of the active part of the assets, digitalization of production processes and ensuring the mobility and security of assets under martial law are emphasized. The proposed practical measures are the basis for the formation of a long-term policy aimed at increasing productivity, reducing costs and strengthening the competitive position of the enterprise.

Key word: *production assets, structure, condition, efficiency of use, competitiveness of the enterprise.*

JEL Classification: D24

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання конкурентоспроможність стає ключовим критерієм ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Забезпечення стабільних конкурентних переваг вимагає раціонального використання наявних ресурсів. Виробничі фонди, як матеріально-технічна основа діяльності підприємства, визначають можливості виробничого процесу, рівень продуктивності праці, якість продукції та її собівартість. Високий рівень зносу основних засобів на більшості підприємств України, недостатні темпи їх оновлення та обмеженість інвестиційних ресурсів створюють загрозу зниження конкурентних позицій вітчизняних виробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Важливість виробничих фондів особливо проявиться у післявоєнній відбудові економіки, коли відновлення та модернізація промислових підприємств визначатимуть темпи економічного зростання та інтеграції України у світові ринки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У фаховій літературі досліджується проблематика ефективного використання, діагностики та відтворення основних фондів як ключового ресурсу для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Проскурович О., Завгородня Т. та Горбатюк К. розробили підхід до економетричного моделювання ефективності використання основних фондів, де основними факторами є питома вага активної частини фондів, технічна фондоозброєність, машиновіддача та трудомісткість. Їхні моделі дозволяють прогнозувати зміни фондовіддачі та показують, що комплексний аналіз цих показників сприяє підвищенню продуктивності підприємства, безпосередньо впливає на його конкурентні позиції [1]. Поповиченко І.В., Спірідонова К.О. та Загустіна А.Є. приділили увагу теоретичним і практичним аспектам оптимізації структури основних фондів, аналізу ступеню зносу основних засобів за галузями України та запропонували шляхи підвищення ефективності їх використання через інтенсифікацію, структурну оптимізацію та відтворення. Автори наголошують, що процеси оновлення фондів істотно впливають на продуктивність, фондовіддачу та прибутковість підприємств, а отже, є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності продукції [2]. Сафонік Н. та Ваташук В. досліджували ефективність відтворення й використання основних засобів у транспортній галузі, розробивши класифікацію фондів за функціональним призначенням і технологічним рівнем та виділивши фактори, що впливають на оновлення активів. Вони довели, що модернізація і технологічне оновлення основних засобів дозволяють підприємствам підвищувати продуктивність, знижувати витрати та більш гнучко реагувати на ринкові зміни, що створює суттєву конкурентну перевагу [3]. Єрьомін С. досліджував фінансове забезпечення процесу відтворення основних засобів, аналізуючи джерела коштів, включно з амортизаційними відрахуваннями, кредитами, лізингом та інвестиціями. Автор показав, що вибір методів нарахування амортизації і фінансова політика підприємства мають прямий вплив на здатність оновлювати активи та підтримувати їх технічний рівень, що є критично важливим для збереження конкурентоспроможності [4,5].

Сучасні дослідження демонструють тенденцію до комплексного підходу, коли оцінка ефективності використання фондів поєднує діагностику технічного стану, економетричні моделі прогнозування та фінансове забезпечення відтворення. Важливим аспектом є системне розуміння відтворення основних засобів, яке не обмежується бухгалтерським обліком амортизації, а розглядається як стратегічний інструмент підвищення продуктивності та конкурентоспроможності підприємства. Результати досліджень свідчать, що ефективність

використання і відтворення основних фондів прямо впливає на собівартість продукції, рівень виробництва та прибутковість, що є ключовими чинниками конкурентних переваг. Подальші наукові розробки мають бути спрямовані на інтеграцію технічних, економічних і фінансових аспектів управління виробничими фондами для формування довгострокових стратегій підвищення їх ефективності та зміцнення конкурентної позиції підприємства на ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз економічної ролі виробничих фондів у формуванні конкурентоспроможності підприємства та визначення шляхів підвищення ефективності їх використання для зміцнення ринкових позицій. Основними завдання стали: дослідження теоретичних аспектів виробничих фондів як економічної категорії та фактору виробництва; класифікація виробничих фондів, дослідження їх структури та значення у процесі забезпеченні конкурентоспроможності підприємства; аналіз взаємозв'язку між станом виробничих фондів і рівнем конкурентоспроможності підприємства; виділення проблем та перспектив розвитку виробничих фондів на підприємствах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність підприємства є комплексною характеристикою його здатності ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки, забезпечуючи стабільний попит на продукцію, досягнення запланованих фінансових результатів та стійке положення на ринку. У сучасних умовах вона розглядається як інтегральний показник, що поєднує рівень ефективності використання ресурсів, здатність до інновацій, технологічний розвиток, якість продукції та адаптивність до змін зовнішнього середовища. До внутрішніх чинників конкурентоспроможності належать рівень організації виробництва, якість управління, використання трудових, фінансових та матеріально-технічних ресурсів, інноваційний потенціал і стан виробничих фондів. Зовнішні чинники охоплюють ринкове середовище, інтенсивність конкуренції в галузі, державне регулювання, рівень технологічного розвитку країни, наявність інвестиційних ресурсів і доступ до ринків збуту.

Серед внутрішніх факторів слід виділити виробничі фонди, які формують матеріальну базу створення конкурентоспроможної продукції. Саме вони забезпечують підприємству технологічну спроможність виготовляти продукцію належної якості за оптимальною собівартістю, а також визначають рівень технічної гнучкості виробництва.

Подвійна природа виробничих фондів дозволяє розглядати їх як матеріальну форму капіталу та одночасно як економічну категорію, що відображає відносини власності, використання й відтворення засобів праці.

Виробничі фонди як фактор виробництва формують основу технологічної, організаційної та економічної ефективності підприємства. Вони з'єднують працю та природні ресурси у цілісну систему, забезпечують можливість створення матеріальних благ. Засоби праці є тим інструментарієм, що трансформує людські зусилля в економічний результат. Природні ресурси можуть бути джерелом створення вартості лише тоді, коли використовуються у виробничому процесі через створення, обробку або перетворення засобами праці. Саме рівень оснащеності виробництва визначає, наскільки повно і раціонально можуть бути використані природні ресурси, чи можливо забезпечити їх економію, мінімізувати втрати та підвищити коефіцієнт корисного використання сировини.

З економічної точки зору виробничі фонди як фактор виробництва визначають не лише технічні, а й вартісні параметри діяльності підприємства. Вони формують значну частину постійних витрат, а через амортизацію забезпечують процес відтворення капіталу. Забезпечення ефективності процесу використання виробничих фондів дозволяє покращити фінансові результати діяльності підприємства без відповідного кількісного збільшення ресурсів.

За характером участі у виробничому процесі виробничі фонди поділяються на основні та оборотні. Основні фонди (ОФ) – це засоби праці, які багаторазово використовуються у виробництві, зберігаючи свою натуральну форму, і поступово переносять свою вартість на створену продукцію через амортизаційні відрахування. Оборотні фонди (ОбФ) – предмети праці, які споживаються протягом одного виробничого циклу і повністю переносять свою вартість на вартість продукції. Співвідношення між основними та оборотними фондами

характеризує виробничу структуру підприємства і визначає його технологічну орієнтацію, рівень капіталоємності та потребу в обігових коштах.

З погляду питання що розглядається, найбільш вагомий вплив на конкурентоспроможність підприємства здійснюють ОФ. Саме вони формують технологічний рівень виробництва і забезпечують довгострокові конкурентні переваги. Так технічний стан та рівень використання ОФ впливає на всі ключові показники діяльності підприємства: виробничу потужність, рівень механізації та автоматизації, рівень енергоспоживання, фактичні обсяги виробництва продукції, продуктивність праці, собівартість продукції, якість продукції, технологічну складність продукції, відповідність продукції сучасним технологічним стандартам, рентабельність капіталу. Рівень фізичного та морального зношення ОФ визначає технологічні ризики й економічну доцільність їх подальшої експлуатації. Так застарілі засоби праці знижують рівень технічної оснащеності та продуктивність праці, збільшують витрати на ремонт й обслуговування, підвищують ризик простоїв тощо. Інвестиції в оновлення й модернізацію ОФ забезпечують можливість адаптації підприємства до технологічних змін. Ефект від таких інвестицій проявляється поступово, але має тривалий і мультиплікативний характер. Таким чином, вкладення капіталу в нові технології створює передумови для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства.

ОбФ, при усій їх важливості як матеріальної основи продукції, з точки зору процесу виробництва виконують переважно оперативну, забезпечувальну функцію. Так вони підтримують безперервність процесу виробництва, але самі не задають технологічної потужності й не формують унікальних конкурентних позицій. ОбФ можна порівняно швидко поповнити або оптимізувати. Оновлення ОФ потребує суттєвих інвестицій, пов'язане із довготривалим циклом заміщення та стратегічним плануванням. Саме тому при аналізі конкурентоспроможності підприємства ОФ виділяють окремо як ключовий і визначальний елемент виробничих фондів, який формує стійкі конкурентні переваги.

Деталізована класифікація ОФ передбачає їх поділ за характером участі у виробничому процесі, за функціональним призначенням, за ступенем використання, за галузевою належністю, за формою власності. Так ОФ безпосередньо забезпечують процес створення продукції, виконання робіт або надання послуг. Вони функціонують у сфері матеріального виробництва, формуючи основу технічного потенціалу підприємства. Невиробничі фонди, обслуговують соціально-побутову сферу, створюють соціальні умови для відтворення робочої сили. Незважаючи на те, що вони не беруть безпосередньої участі у виробничому процесі, їх наявність підвищує соціальну стабільність колективу, сприяє зміцненню трудової мотивації й зростанню продуктивності праці.

Класифікація ОФ за функціональним призначенням є необхідною умовою для їх обліку, нарахування амортизації, планування процесу відтворення та аналізу ефективності використання фондів. Активна частка ОФ в загальній їх вартості свідчить про рівень механізації, автоматизації та технологічної досконалості виробництва. Класифікація ОФ за ступенем використання надає інформацію, необхідну для прийняття оперативних управлінських рішень щодо підтримки або оновлення матеріально-технічної бази підприємства. Розуміння галузевих особливостей дає можливість визначати нормативи ефективності, рівень капіталомісткості, терміни служби ОФ і специфіку їх відтворення. Класифікація за формою власності має значення для оцінки ефективності використання ОФ, оскільки різні форми власності передбачають відмінні механізми управління, фінансування оновлення й контролю за використанням майна. З позиції фінансового обліку важливо також розрізняти власні та орендовані ОФ. Це впливає на розподіл амортизаційних відрахувань, структуру витрат і показники рентабельності.

Угрупування ОФ за різними ознаками їх класифікації з виділенням впливу на конкурентоспроможність підприємства представлено у табл. 1.

ОФ формують потенціал для здійснення виробничих процесів. Ефективність їх використання впливає на конкурентоспроможність підприємства.

Таблиця 1. Характеристика впливу окремих видів ОФ на конкурентоспроможність підприємства

Класифікаційна ознака	Види ОФ	Вплив на конкурентоспроможність підприємства
За характером участі у процесі виробництва	Виробничі	Безпосередньо впливають на обсяг і якість продукції, визначають продуктивність та ефективність виробничого процесу, що формує конкурентні переваги.
	Невиробничі	Підтримують соціальну та інфраструктурну складову підприємства, підвищують мотивацію персоналу і створюють умови для стабільної роботи виробництва, що опосередковано впливає на конкурентоспроможність.
За активністю участі у процесі виробництві	Активна частина	Оптимальне співвідношення активної та пасивної частини визначає ефективність використання ресурсів і конкурентні переваги; від рівня фондovіддачі залежить продуктивність та витрати на виробництво.
	Пасивна частина	Забезпечує наявність резервів і допоміжних засобів, що підтримують роботу виробництва у випадку простоїв або зміни обсягу замовлень, підвищуючи стабільність і гнучкість підприємства.
За ступенем використання	Діючі	Забезпечують безпосереднє виробництво продукції, їх ефективне використання підвищує продуктивність і знижує собівартість, сприяє конкурентоспроможності.
	Законсервовані	За потреби можуть бути швидко введені в експлуатацію, що підвищує адаптивність підприємства до ринкових коливань.
	Резервні	Зменшують ризик простоїв, сприяють гнучкості виробництва та швидкій адаптації до ринкових змін; забезпечують стабільність виробничого процесу.
За формою власності	Власні	Впливають на інвестиційну привабливість, можливості модернізації та стратегічну автономність підприємства, дозволяють планувати довгострокові інвестиції.
	Орендовані	Дають змогу швидко нарощувати виробничі потужності без значних капіталовкладень, підвищують гнучкість і адаптивність до змін ринкового середовища

Джерело: побудовано авторами

Традиційно ефективність використання ОФ оцінюється переважно за базовими кількісними показниками: фондovіддача, фондомісткість та рентабельність ОФ. У фаховій літературі зустрічаються різні коментарі та пропозиції щодо розрахунку цих показників. Наприклад, Юрчишена Л.В. та Волинець С.М. стверджують, що кожен з окремих показників ефективності використання ОФ за один і той же період часу діяльності підприємства може підвищуватися або знижуватися. На їх думку, усунути цей недолік можливо шляхом розрахунку наступних двох інтегральних показників. Перший інтегральний показник ефективності використання ОФ відображає умовний середній економічний ефект у вигляді виручки від реалізації та прибутку, який припадає на кожен гривню витрат, які вкладені у ОФ. Його розраховують шляхом витягнення кореню квадратного з добутку показників фондорентабельності та рентабельності ОФ. Другий інтегральний показник ефективності використання ОФ розраховується шляхом витягнення кореню квадратного з добутку передніх двох показників та рівня ефективності використання ОФ для здійснення трудової діяльності [6].

Для оцінки впливу стану та ефективності використання ОФ на рівень конкурентоспроможності підприємства ми пропонуємо мультиплікативну модель, яка включає

наступну систему показників: фондівіддача (Fd), фондомісткість (Fm), фондорентабельність (Rf), коефіцієнт оновлення (Uf), коефіцієнт зносу фондів (Df), коефіцієнт рівня використання (U), частка резервних фондів (R). Саме тому, що виділені показники мають різні одиниці виміру, то у розрахунках необхідно використовувати їх нормалізовані значення. Для переведення у безрозмірну шкалу (0-1) слід використати наступні формули:

1) для показників, для яких «менше = краще» (Fm , Df):

$$X_{norm} = (X_{max} - X) / (X_{max} - X_{min}), \quad (1)$$

2) для показників, для яких «більше = краще» (усі інші):

$$X_{norm} = (X - X_{min}) / (X_{max} - X_{min}), \quad (2)$$

Інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства (КС) може бути представлений як мультиплікативна модель, що базується на пропорційному множенні:

$$КС = Fd_{norm}^{\alpha} * Fm_{norm}^{\beta} * Rf_{norm}^{\gamma} * Uf_{norm}^{\delta} * ((1 - Df)_{norm}^{\varepsilon} * U_{norm}^{\vartheta} * R_{norm}^{\mu}) \quad (3)$$

де $\alpha, \beta, \gamma, \delta, \varepsilon, \vartheta, \mu$ - вагові коефіцієнти, сума яких дорівнює 1.

Важливо, що мультиплікативна модель забезпечує можливість врахування взаємозалежності всіх показників. Наприклад, погіршення одного з показників може суттєво знижувати КС навіть за умови високих значення інших.

Вплив стану та рівня використання ОФ на конкурентоспроможність підприємства за окремими напрямками їх оцінювання представлений у табл. 2.

Таблиця 2. Характеристика впливу ОФ на конкурентоспроможність підприємства за окремими напрямками їх оцінювання

Напрямок оцінювання	Вплив на конкурентоспроможність підприємства	
Ефективність використання ОФ	КС ~ Fd_{norm}	Вища фондівіддача свідчить про раціональне використання ресурсів, знижує витрати та підвищує конкурентоспроможність
	КС ~ Fm_{norm}	Зменшення фондомісткості призводить до відповідного зменшення витрат і збільшення можливостей цінових переваг.
Прибутковість	КС ~ Rf_{norm}	Чим вище значення рентабельності ОФ, тим більше доданої вартості створюється на одиницю вартості ресурсу. Це дозволяє стабільно отримувати прибуток, інвестувати в модернізацію та підтримувати стійкі конкурентні позиції.
Оновлення і модернізація	КС ~ Uf_{norm}	Коефіцієнт оновлення визначає здатність підприємства підтримувати технологічний рівень виробництва: регулярне оновлення забезпечує впровадження сучасних технологій, підвищення якості продукції, скорочення виробничих циклів та зниження собівартості.
Рівень використання фондів	КС ~ U_{norm}	Високе значення коефіцієнту рівня використання ОФ свідчить про максимальне завантаження обладнання й виробничих потужностей відповідно до проєктних параметрів, що дозволяє зменшити питомі витрати та підвищити її ринкову привабливість.
Резерви та знос	КС ~ R_{norm}	Частка резервних фондів підвищує адаптивність та стійкість підприємства до ринкових коливань, знижуючи ризик простоїв та забезпечуючи гнучкість виробничого процесу.
	КС ~ $(1 - Df)_{norm}$	Коефіцієнт зносу впливає на витрати підприємства, оскільки високий знос призводить до частих ремонтів, підвищеної енергоємності та зниження продуктивності праці, що обмежує можливості конкурувати за ціною та якістю продукції.

Джерело: побудовано авторами

Інтерпретація результатів розрахунків може бути здійснена за наступною шкалою інтервальних значень КС:

0,8–1,0 – високий рівень конкурентоспроможності підприємства;

0,5–0,8 – середній рівень конкурентоспроможності підприємства;

<0,5 – низький рівень конкурентоспроможності підприємства, що потребує оновлення основних фондів та підвищення ефективності їх використання.

Стан виробничих фондів є визначальним фактором й стратегічним ресурсом, що безпосередньо впливає на рівень конкурентоспроможності підприємства. При цьому, між станом ОФ і конкурентоспроможністю підприємства існує тісний взаємозв'язок. Сучасні ОФ дозволяють впроваджувати нові технології, покращувати якість продукції та зменшувати собівартість, що зміцнює ринкові позиції підприємства. Водночас високий попит і конкуренція на ринку стимулюють підприємство підтримувати ОФ в належному стані та здійснювати їх модернізацію.

Взаємозв'язок між станом ОФ та рівнем конкурентоспроможності підприємства проявляється через декілька ключових аспектів, які формують як цінову, так і нецінову конкурентоспроможність.

Перш за все, стан ОФ впливає на собівартість продукції. Сучасне, високотехнологічне обладнання, що знаходиться в належному технічному стані, дозволяє значно підвищити продуктивність праці та знизити матеріало- і енергоємність виробництва. Новітні технології скорочують тривалість виробничого циклу, оптимізують використання сировини та зменшують кількість відходів, що веде до відповідного зниження витрат на одиницю продукції. Навпаки, використання застарілих, суттєво зношених ОФ призводить до збільшення споживання ресурсів, частих поломок, що спричиняє простой та додаткові витрати на ремонт. У підсумку, висока собівартість, спричинена незадовільним станом ОФ, змушує підприємство встановлювати вищу ціну, що знижує його цінову конкурентоспроможність на ринку.

По-друге, взаємозв'язок проявляється через якість продукції. Стан ОФ є головним чинником, що визначає можливість виготовлення продукції, яка відповідає високим стандартам. Застаріле обладнання не може забезпечити необхідну точність, стабільність та повторюваність технологічних операцій, що неминуче призводить до виробництва бракованої продукції або продукції з низькими експлуатаційними характеристиками. Натомість, інвестиції в нові ОФ дозволяють впроваджувати інноваційні технології, що гарантують високу якість, надійність та унікальні властивості продукції, підвищуючи її нецінову конкурентоспроможність.

Третій аспект пов'язаний зі здатністю підприємства до інновацій та гнучкості виробництва. В умовах швидких змін споживчих переваг та технологій, підприємство, що володіє сучасними ОФ, має значно більшу гнучкість для швидкої адаптації. Нове обладнання, як правило, є багатофункціональним і легше переналаштовується для випуску нових видів продукції або модифікації існуючих. Навпаки, підприємства зі застарілими ОФ стикаються з проблемою технологічної інерції, не можуть оперативно реагувати на ринкові вимоги та впроваджувати інновації, що знижує їхню загальну конкурентоспроможність.

ОбФ також суттєво впливають на конкурентоспроможність підприємства. Високоякісні матеріали безпосередньо визначають споживчі властивості кінцевої продукції, її надійність і довговічність, що підсилює нецінову конкурентоспроможність. Рациональне управління запасами й висока оборотність ОбФ дозволяють зменшити потребу у фінансових ресурсах, скоротити витрати на зберігання і транспортування.

Таким чином, виробничі фонди є не просто частиною матеріально-технічної бази підприємства, а його стратегічним активом. Їх належний стан, що підтримується за рахунок своєчасних інвестицій, є критично важливим для зниження собівартості, підвищення якості та забезпечення гнучкості виробництва, що у сукупності формують стійкі конкурентні переваги на ринку.

Сучасний стан матеріально-технічної бази вітчизняних підприємств характеризується системними проблемами, які обмежують конкурентоспроможність продукції та обумовлюють технологічне відставання від міжнародних стандартів. Головною з них є критично високий рівень фізичного та морального зносу ОФ. Значна частка ОФ експлуатується понад економічно доцільний термін, що призводить до зростання операційних ризиків, частих поломок,

вимушених простоїв, підвищеної енерго- та матеріалоємності виробництва, а також до зростання собівартості продукції. За даними Держстату, загальний знос ОФ України є значним і становить 57,6 %. У ключових секторах економіки цей показник є ще вищим, наприклад, у промисловості – 60,5 %, а для виду економічної діяльності «постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря» – 68,0 % [7].

Ситуація ускладнюється дефіцитом інвестицій, обмеженим доступом підприємств до довгострокових кредитних ресурсів та високою вартістю оновлення обладнання. Воєнний стан в Україні накладає додаткові критичні обмеження, ускладнюючи фінансові та інвестиційні потоки, створюючи ризики пошкодження або повної втрати виробничих активів. Крім того, порушення логістичних ланцюгів та проблеми з постачанням енергоносіїв погіршують ефективність використання фондів і збільшують імовірність простоїв, що підсилює проблему технологічного відставання та знижує рівень конкурентоспроможності.

Подолання окреслених проблем визначає основні перспективи розвитку виробничих фондів, які полягають у їх кардинальній модернізації, впровадженні новітніх технологій та підвищенні якості управління активами. Ключовим напрямом є оновлення активної частини фондів із пріоритетом на автоматизацію, цифровізацію виробничих процесів та енергоефективні технології, що дозволяє скоротити цикли, підвищити точність продукції та знизити собівартість. Практичні заходи щодо підвищення ефективності використання виробничих фондів мають включати комплексну оцінку стану обладнання та активів підприємства з визначенням пріоритетів модернізації, а також впровадження інноваційних систем управління. В умовах воєнного стану особливий акцент робиться на забезпеченні мобільності та фізичної безпеки виробничих процесів, створенні резервних виробничих потужностей та диверсифікації постачальників комплектуючих і енергоносіїв. Усі ці заходи мають бути інтегровані із загальною інноваційною стратегією підприємства для формування довгострокових конкурентних переваг.

Висновки. Виробничі фонди становлять невід'ємну стратегічну складову ресурсного потенціалу підприємства і є визначальним фактором забезпечення його стабільного функціонування та розвитку. Конкурентоспроможність підприємства досягається оптимальною комбінацією: стратегічні інвестиції в ОФ створюють довгостроковий потенціал, а раціональне та динамічне управління ОбФ забезпечує фінансову стійкість, ліквідність та ефективну реалізацію цього потенціалу на ринку. Технічний стан та ефективність використання ОФ безпосередньо формують рівень цінової та нецінової конкурентоспроможності підприємства. Для об'єктивної оцінки цього впливу та визначення стратегічних пріоритетів модернізації запропоновано мультиплікативну модель, яка інтегрує показники стану, рівня та економічної ефективності використання ОФ. Використання нормалізованих значень показників дозволяє комплексно діагностувати конкурентні позиції підприємства. Стратегічне значення для післявоєнної відбудови економіки України має перехід до формування системної та ефективної політики управління виробничими фондами.

Список використаної літератури

1. Проскурович О., Завгородня Т., Горбатюк К. Діагностування ефективності використання основних фондів засобами економетричного моделювання. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. №1. С.15-24. URL: <https://surl.li/owqgej> (дата звернення 07.10.2025).
2. Поповиченко І.В., Спірідонова К.О., Загустіна А.Є. Основні напрями підвищення ефективності використання основних фондів в сучасних умовах господарювання. *Економічний простір*. 2019. №145. С.149-159 URL: <https://surl.li/pcwuwa> (дата звернення 12.10.2025)
3. Сафонік Н., Ваташук В. Підвищення ефективності відтворення та використання основних засобів підприємств транспортної галузі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. URL: <https://surl.li/dqumsk> (дата звернення 03.10.2025).

4. Єрьомін С. Особливості фінансового забезпечення відтворення основних засобів в сучасних економічних умовах. *Економіка і суспільство*. 2024. №69. URL: <https://surl.li/bbrfhr> (дата звернення 03.10.2025)
5. Єрьомін С. Механізм фінансового забезпечення процесу відтворення основних засобів. *Економіка та суспільство*. 2025. №73. URL: <https://surl.li/rutcfh> (дата звернення 03.10.2025)
6. Юрчишена Л.В., Волинець С.М. Аналіз ефективності використання основних фондів на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2011. №8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_8_26. (дата звернення 03.10.2025)
7. Статистичний щорічник України за 2022 рік. URL: <https://surl.lu/hzfmrw> (дата звернення 03.10.2025)

References

- [1] Proskurovych O., Zavorodnia T., Horbatiuk K. (2022) Diahnostuvannia efektyvnosti vykorystannia osnovnykh fondiv zasobamy ekonometrychnoho modeliuvannia (Diagnosing the efficiency of fixed assets use by means of econometric modelling). *Modeling the Development of Economic Systems*, no. 1, pp. 15–24. Available at: <https://surl.li/owqgej> (accessed 7 October 2025).
- [2] Popovychenko I.V., Spiridonova K.O., Zahustina A.Ye. (2019) Osnovni napriamy pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia osnovnykh fondiv v suchasnykh umovakh hospodariuvannia (Main directions for improving the efficiency of fixed assets use in modern economic conditions). *Ekonomichnyi Prostir*, no. 145, pp. 149–159. Available at: <https://surl.li/pcwuwa> (accessed 12 October 2025).
- [3] Safonik N., Vatachchuk V. (2023) Pidvyshchennia efektyvnosti vidtvorennia ta vykorystannia osnovnykh zasobiv pidpriemstv transportnoi haluzi (Improving the efficiency of reproduction and use of fixed assets of enterprises in the transport sector). *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 51. Available at: <https://surl.li/dqumsk> (accessed 3 October 2025).
- [4] Yeriomin S. (2024) Osoblyvosti finansovoho zabezpechennia vidtvorennia osnovnykh zasobiv v suchasnykh ekonomichnykh umovakh (Features of financial support for the reproduction of fixed assets in modern economic conditions). *Ekonomika i suspilstvo*, no. 69. Available at: <https://surl.li/bbrfhr> (accessed 3 October 2025).
- [5] Yeriomin S. (2025) Mekhanizm finansovoho zabezpechennia protsesu vidtvorennia osnovnykh zasobiv (Mechanism of financial support for the reproduction process of fixed assets). *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 73. <https://surl.li/rutcfh> (accessed 03 October 2025).
- [6] Yurchyshena L.V., Volynets S.M. (2011) Analiz efektyvnosti vykorystannia osnovnykh fondiv na pidpriemstvi (Analysis of the efficiency of fixed assets use at an enterprise). *Efektivna ekonomika*, no. 8. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_8_26 (accessed 03 October 2025).
- [7] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2023) Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2022 rik (Statistical Yearbook of Ukraine for 2022). Available at: <https://surl.lu/hzfmrw> (accessed 03 October 2025).

Надійшла до редколегії 20.10.2025

Прийнята після рецензування 03.11.2025

Опублікована 27.11.2025